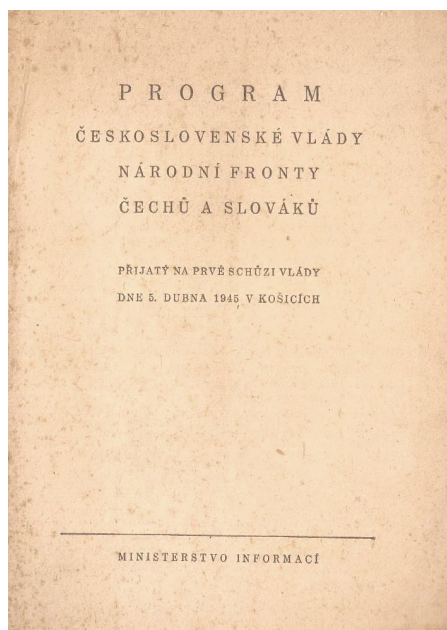

KONIEC 2. SVETOVEJ VOJNY NA SLOVENSKU A KOŠICKÝ VLÁDNY PROGRAM – 80 ROKOV OD JEHO PRIJATIA

Peter KOVAL

Košický vládny program – titulný list

Rok 1945 sa na Slovensku niesol v agónii vládnuceho režimu slovenského štátu spôsobeného neodvratným priblížením sa konca druhej svetovej vojny, porážky armádnych i ideologických síl, ktorým predstavitelia Slovenskej republiky 1939 – 1945 prejavovali lojalitu.

Po potlačení Slovenského národného povstania na jeseň v roku 1944 sa síce Nemci snažili udržať územie Slovenska (bolo dôležitým zásobovacím priestorom a komunikačnou cestou na Balkán), no potom, čo sa začala Karpatsko-duklianska operácia a Červená armáda v spolupráci s 1. československým armádnym zborom i partizánskymi oddielmi začala postupne oslobodzovať územie východného Slovenska (ešte na konci roka 1944 boli oslobodené napr. mestá Medzilaborce, Humenné, Michalovce, Trebišov), bolo jasné, že sa im to dlho nepodari. V januári 1945 boli oslobodené hlavné

metropoly Košice aj Prešov. Vojnový front – oslobodzovacie armádne jednotky postupovali ďalej na západ (1. ukrajinský front a 1. československý armádny zbor od severovýchodu, 4. ukrajinský front od východu a 2. ukrajinský front spolu s rumunskou armádou od juhovýchodu) smerom na Banskú Bystricu a v priebehu apríla boli z územia Slovenska vytlačené zvyšky nemeckej armády (Bratislava bola oslobodená 4. apríla 1945). Na začiatku apríla už na oslobodené územie do Košíc pricestoval z Moskvy prezident Edvard Beneš.

S blížiacim sa koncom vojny sa v rámci domáceho i zahraničného odboja okrem silových vojenských zložiek (Slovenské národné povstanie, partizánske operácie a i.) stupňovali aj boje na diplomatickom poli. Pri jednote názoru nutnosti obnovenia Československej republiky išlo o súperenie jednotlivých ideologických prúdov, v akej podobe k tomuto dôjde, v akom postavení sa bude nachádzať Slovensko a jeho zastupiteľské orgány.

Záujmy Slovenska si nárokovala obhajovať Slovenská národná rada (SNR) ako odbojový orgán, resp. jej pokračovateľka kreovaná v januári 1945 v Trebišove ako „Delegácia SNR pre oslobodené územie“. Od 30. januára pôsobila už v oslobodených Košiciach, kde sa postupne obnovili poverenictva a kolektívny výkonný orgán – Zbor povereníkov – slovenská vláda. Dňa 2. marca 1945 vydala SNR Stanovisko

a požiadavky slovenského národa, kde sformulovala základnú úpravu česko-slovenských vzťahov (napr. uznanie svojbytnosti slovenského národa a formálne odmietnutie existencie československého národa; uznanie SNR ako nositeľky všetkej zákonodarnej, vládnej a výkonnej moci na Slovensku; rozdelenie kompetencií pre del'bu moci vo veci zahraničných vzťahov, obchodu či obrany). Tieto zásady mali byť základom pre rokovanie delegácie SNR v Moskve s predstaviteľmi londýnskeho exilu.

Moskovské rokovania trvali týždeň. Odohrali sa od 22. marca do 29. marca 1945 v budove československého veľvyslanectva za účasti predstaviteľov československej londýnskej vlády, moskovského vedenia KSČ a delegácie SNR z Košíc. Jednotliví predstavitelia reprezentovali aj vlastné politické prúdy – strany snažiace sa dohodnúť na spoločnom programe ako podklade pre zostavenie prvej povojnovej vlády. Za českú stranu to boli KSČ, sociálni demokrati, národní socialisti a lidovci. Slovenskú politiku zastupovali socialistický blok (zjednotená KSS a sociálna demokracia) a občiansky blok (neskôr Demokratická strana).

Komunistická strana Československa (KSČ) na čele s predsedom Klementom Gottwaldom vypracovala v moskovskom exile hlavné programové zásady pre politiku strany a usporiadania spoločnosti v povojnovom období. Jej návrhy sa stali základom pre celé rokovanie. Výhodou KSČ bola „domáca pôda“ a už skôr podpísaná dohoda medzi sovietskou vládou a československým exilom v Londýne s prezidentom Edvardom Benešom (december 1943). Politické strany sa na moskovských rokovaniach dohodli na zostavení koalíciej vlády Národného frontu, združujúceho len politické zoskupenia zúčastniace sa na rokovaniach, čím sa uzatvoril prístup k moci niektorým medzivojnovým stranám. Zakázaní boli národní demokrati, strana živnostníkov a niektoré menšie pravicové subjekty. Rovnako svoju činnosť už nemohla vykonávať ani najsilnejšia politická strana predvojnových rokov – agrárnici. Mimo rámca Národného frontu nemohli žiadne politické strany existovať a bez jeho súhlasu nemohli ani žiadne nové strany vznikáť. Základom novej správy štátu mali byť národné výbory. Štát mal byť národným štátom Čechov a Slovákov. V štátoprávnom postavení Slovenska išlo o kompromis medzi delegáciou SNR i KSČ a nekomunistickými stranami. SNR si presadila uznanie Slovákov za svojbytný národ a SNR ako nositeľku zákonodarnej, vládnej a výkonnej moci na Slovensku. Do právomoci spoločnej vlády mali patriť otázky zahraničnej politiky, zahraničného obchodu a obrany, pričom Slovensko malo mať v týchto otázkach zodpovedajúci vplyv. Otázky týkajúce sa železníc, pôšt a telekomunikácií, rekonštrukcie a financií boli vyhlásené za záležitosť patriacu do spoločnej kompetencie SNR a ústrednej vlády. Konkretizácia viacerých bodov však bola ponechaná na neskoršie obdobie.

Po rokovaní sa členovia komisie presunuli do Košíc. Ešte na hranici podala londýnska vláda na čele s Janom Šrámkom demisiu, aby na oslobodenom československom území bola vytvorená nová. Dňa 4. apríla 1945 menoval prezident novú koalíčnú vládu Národného frontu pod vedením Zdenka Fierlingera. Na svojej prvej schôdzi 5. apríla 1945 vydala vláda dokument dohodnutý na moskovských rokovaniach, ktorý vošiel do dejín pod názvom *Košický vládny program*. Okrem spomínaných záležitostí program riešil vo svojich základných 16 bodoch o. i. aj zahraničnú politiku, orientovanú na úzku spoluprácu so Sovietskym zväzom. Vo vnútri štátu mala prebehnúť očista verejného života od kolaborantov s nacistickým Neme-

kom, zavedenie retribučných súdov, zbavenie občianskych práv Nemcov, Maďarov a zradcov. V ekonomickej a sociálnej oblasti sa vláda zaviazala uskutočniť znárodnenie väčších podnikov, poštátniť školstvo či uskutočniť pozemkovú reformu.

Košický vládny program bol výsledkom dohody medzi londýnskym a moskovským exilovým centrom. Podpísali ho všetky politické strany, resp. ich reprezentanti ochotní sa podieľať na novej ľudovo-demokratickej vláde – „Vláde Národného frontu“. KSČ si ním presadila svoje najzávažnejšie požiadavky naplňujúce jej predstavy o národnej a demokratickej prestavbe štátu a spoločnosti. Komunisti posilnili nielen v politicko-mocenskom zmysle, ale aj v hospodárskom a spoločenskom živote štátu. Začali vnucovať mýtus o svojej rozhodujúcej úlohe v rámci všetkých odbojových síl počas druhej svetovej vojny a na dlhé roky sa KSČ stala rozhodujúcou politickou silou v povojnovom Československu.

Použitá literatúra:

- RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století. *Spolupráce a konflikty 1914 – 1992*. Praha: Vyšehrad; Ústav pro studium totalitních režimů Praha, 2012. 688 s. ISBN 978-80-7429-133-3
- Slovenské národné rady*. Zost. Miroslav Pekník. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998. 201 s. ISBN 80-88878-25-X
- VODIČKA, Karel – CABADA, Ladislav. *Politický systém České republiky. Historie a současnost*. Praha: Portál, 2011. 488 s. ISBN 978-80-7367-893-7
- RYCHLÍK, Jan a kol. *Dějiny Slovenska*. Praha: Vyšehrad, 2024. 656 s. ISBN 978-80-7601-915-7